SALAHADDİN ÜNİVERSİTESİ/ERBİL

DİLLER FAKÜLTESİ

TÜRK DİLİ BÖLÜMÜ

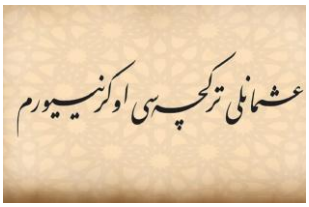

TEMEL OSMANLICA

(DERS NOTLARI)

2022-2023

İKİNCİ SINIF – İKİNCİ DÖNEM

ÖĞRETİM ÜYESİ:

DR. ERSAN HAŞİM MAHMUT SAKİ

ك KEF (Kafin Türleri)

Kef, Arapça harflerden birisidir. Farsçadaki kâf-ı Fârisi (g) ve Türkçedeki kâf-i nunî (kâf-ı Türki) de normalde ayrıcalık gösterir bir işaret kullanılmadan gösterildiğinden birbirine karışmaktadır. Bu durum ise Osmanlı Türkçesinde bir zorluk yaratmaktadır. Şimdi biz ك'in k, g, ve "nazal n"si okunuşlarına örnekler verelim.

1) K: ك :Kâf-ı Arabî (kef)

Ekmek اكمك	ekser اكثر	ikram اكرام
Kemik كميك	kevser كوثر	kefalet كفالت
Kelime كلمه	kitap كتاب	kelam كلام
Keskin كسكين	eksik اكسيك	keçi كچى

2) G: ك :Kâf-ı Farisî (gef) g:

Gerçi كرچه	gerçek كرچك	geçid كچيد
gerek كرك	gebertmek كبرتمك	güzide كزيده
Girift كرفت	gevrek كورك	gezgin كزكين

3) Kâf-ı nûnî(Kaf-ı Türki=sağır kef=nazal n): ñ :

Türkçe kelimelerde görülür. Kelime başında bulunmaz. Burundan gelen bir n+g sesini ifade eder. Eskiden ڭşeklinde gösterilirdi. Bugün ك şeklinde gösterilmekte ise de noktaları çoğu zaman kullanılmaz. Kaf-ı nunı ile yazılan kelimeleri ezberlemek gerekir. Bazı ekler kaf-ı nuni ile gösterilir.

Añdırmak اكديرمق	iñlemek ايكله مك	oñ اوك
üñ اوك	soñ صوك	soñra صوكره
anılmak اكلمق	anlaşmak اكلشمق	anlatmak اكلاتمق
Çene جكه	yeñi يكى	tanrı تاكرى

Baña بكا	saña سكا
oña اوكا	Öñce اوكجه
deniz دكيز	sözün سوزك

4) Kâf-ı yâyî (yumuşak y):

Türkçeye mahsustur. ğ veya y olarak okunur. Bazı dilciler sadece buna kaf-i Türki adını vermişlerdir.

Eğri اكرى	eğer اكر	beğenmek بكنمك
değer دكر	değil دكل	meğer مكر
Düğün دوكون	eğelence اكلنجه	iğne ايكنه
Düğme دوكمه	değmek دكمك	değişmek دكيشمك

5) Kâf-ı vâvî:

Bugün ‘’v’’ ile yazılan bazı kelimeler eski imlada kef ile yazılırdı. Bu sessizin aslı ‘’g’’dir. Daha sonra bir kısmı ‘’y’’ bir kısmı ‘’v’’ ile söylenir olmuştur. Bu şekilde kef yazılıp ‘’v’’ okunan kaflara kaf-ı vavi denilir.

güvercin كوكرجن	gövde كوكده
sövmek سوكمك	dövmek دوكمك
güverte كوكرته	

(ال)HARF-İ TARİF

Arapçada isimlerde belirli, belirsizlik vardır. Belirsiz isimler (nekre) başına hiçbir ek almamış; belirli olan isimler de, başına (ال) elif-lam almış olan isimlerdir. (كتاب) kitab, belirsiz, her hangi bir kitap. (الكتاب) El-kitab bilinen, üzerinde konuşulan bir kitaptır. Arapçadaki (harf-i tarif), Fransızca'daki le-la, İngilizcedeki the, Almancadaki des, das article'i karşılığıdır. Osmanlıcada Arapça isimler, Arapça tamlamaların dışında harf-i tarifsiz kullanılır.

الوداع el-veda الامان el-eman اليوم el-yevm

ARAPÇADA İSİM TAMLAMALARI

1. Arapça tamlamalarda birinci isim belirsiz (nekre نكرة), ikinci isim belirli (marife معرفة), yani harf-i tarifli olur.
2. Birinci ismin son harfi ötre (u –ü sesinde) okunur.
3. İkinci ismin (muzafun ileyh) harf-i tariften sonraki harfine bakılır. Bu harf şemsi harflerden ise şemsi tamlama, kameri harflerde ise kameri tamlama yapılır.

ŞEMSİ TAMLAMA

İkinci kelimenin ilk harfi (harf-i tariften sonraki ilk harf) aşağıdaki harflerden birisiyle başlıyorsa şemsi tamlama yapılır: (ت ث د ذ ر ز س ش ص ض ط ظ ل ن)

Şemsi tamlama şöyle yapılır. Birinci kelimenin (muzaf) son harfini ötre okur ve üstten virgülü koyarız. El (elif-lam)ı hiç okumaz, şemsi harfi şeddeli okuruz. Birincisini virgül ile tire arasında, ikincisini kelimenin ilk harfi olarak gösteririz.

ŞEMSİ TAMLAMA ÖRNEKLERİ

نور الشمس Nurü’ş-şems (güneşin ışığı)

سالف الذكر salifü’z-zikr (adı geçen)

دار السعاده darü’s-saade(mutluluk evi)

خير الناس Hayru’n-nas(insanların en hayırlısı)

قطاع الطريق Kutta’u’t-tarik (yol kesenler, eşkiya)

KAMERİ TAMLAMA

İkinci kelimenin ilk harfi (harf-i tariften sonraki ilk harf) aşağıdaki harflerden birisi ise tamlama kameri olur:

(ا ب ج ح خ ع غ ف ق ك م و ه ى)

Şemsi tamlamada الشمس eş-şems okunuşu görüldüğü gibi, القمر kameri tamlamada da okunuşu görülmektedir.

KAMERİ TAMLAMA ÖRNEKLERİ

نور القمر Nurü’l-kamer (ayın ışığı)

شيخ الاسلام Şeyhü’l-islam (İslam’ın şeyhi)

بيت المال Beytü’l-mal (devlet hazinesi)

دار الفنون Darü’l-fünun (fenler evi)

ربيع الاول Rebiü’l-evvel

ARAPÇA TAMLAMALARDA DEĞİŞİKLER

1. Muzafün ileyh (ikinci isim) son harfinde za’id te (ـــه- ت) bulunuyorsa bu te ha-i resmiyeye dönüşür.

يوم القيامه yevmü’l-kıyâme(t) (kıyamet günü)

حفظ الصحه hıfzu’s-sıhha(t) (sağlığın korunması)

اركان السعاده erkânü’s-sa’âde(t) (mutluluk direkleri)

Not: sondaki te’leri transkribede göstermeyiniz.

2. Muzaf (birinci isim)'ın son harfinde bulunan ve ha-i resmiye okunan za'ide (ـهء - ـه - ـهء -ه) açık te (ت) olarak yazılır.

تذكره	tezkire	تذكره الشعرا	tezkiretü'ş-şuara
سلسله	silsile	سلسلت الذهب	silsiletü'z-zeheb

3. Muzaf aşağıdaki zaman ve mekan zarflarından birisi ise son harfi ötre değil, (fetha) üstün olarak okunur.

بين الملل	beyne'l-milel	(milletler arası)
بعد اليوم	ba'de'l yevm	(bugünden sonra)
قبل التاريخ	kable't- tarih	(tarih öncesi)
فوق العاده	fevka'l-'ade	(olağan üstü)
تحت البحر	tahte'l-bahr	(deniz altı)
حسب القدر	hasbe'l-kader	(kader gereği)
من الباب	mine'l-bab	(kapıdan)

4. Muzaf tek başına (ب) bi harfi ceri olabilir. O zaman son harfin ötre kuralı uygulamaz.

بالكليه	bi'l-külliye	(toptan)
بالاخره	bi'l-ahire	(sonradan,daha sonra)
بالعكس	bi'l-aks	(aksine)
بالذات	bi'z-zat	(zati ile, kendisi)

Not: Bi (ب) harf-i ceri ile yapılan tamlamalarda harf-i cerin, muzafün ileyhin harf-i tarifindeki elif harfine birleştirilerek yazıldığında dikkat ediniz.

5. Muzaf (tamlanan) على ala, الى ila, معنى ma’na, اقصى aksa gibi elif-i maksure (kısa elif) ile biten kelime ise kelime sonundaki ‘‘a’’, ‘‘e’’ olarak okunur.

على الصباح ale’s-sabah (sabah erkenden)
معنى الشعر ma’ne’ş-şiir (şiirin anlamı)
الى الابد ile’l-ebed (sonsuza kadar)
من الباب الى المحراب mine’l-bab ile’l-mihrab (kapıdan mihraba kadar)

6. Muzaf (tamlanan)’ın sonu şeddesiz ‘‘ye’’ ise ‘‘ı’’ veya ‘‘i’’ okunur.

قاضى الحاجات kadı’l-hacet
مفتى الانام müfti’l-enam
بانى الدوله bani’d-devle
داعى الدوله da’i’d-devle

7. Muzafın sonu şeddeli ye ise ötre okunur.

عربى العباره Arabiyyü’l-ibare
ولى الامر veliyyü’l-emrre

8. Din kelimesine muzaf olan kelimenin sonu İstanbul ağzına uyularak üstün (fetha) okunur.

نورالدين Nure’d-din
شمس الدين Şemse’d-din

9. Üçlü tamlamalarda birinci ismin sonu ötre, ikinci ismin sonu esreokunur.

ديوان لغات الترك	Divanü Lügati’t-Türk
كتاب مصالح المسلمين	Kitabu Mesalihi’l-Müslimin

10. Tamlamanın başına harf-i ver gelirse ötre yerine esre okunur.

امر الله	emru’l-llah
بامر الله	bi emri’l-llah
اخر العمر	ahirü’l-ömr
الى اخر العمر	ila ahiri’l-ömr

FARSÇA TAMLAMALAR

1. İzafet kesresi ile: Birinci kelimenin (muzaf) son harfi esreli okunur. Esreden doğan ‘‘ ı - i’’ sesi tire çizgisi ile ayrı olarak gösterilir:

قلوب الناش	kulûb-ı nâs	(İnsanların kalpleri)
سردار اکرم	serdâr-ı ekrem	(başkomutan)
ماه مرقوم	mâh-ı merkum	(adı geçen ay)
میدان حرب	meydân-ı harb	(harp meydanı)

2. İzafet hemzesi ile: Birinci kelimenin (muzaf) son harfi ha-i resmiye veya ye ile bitiyorsa tamlama hemze ile yapılır. Ancak hamzeden doğan i sesi için hemze işareti kullanılmaz. Hemze tamlamayapılacağını gösteren bir işarettir.

سنهء سابق	sene-i sâbık	(geçen sene)
قلعهء بروسه	kal’a-i Bursa	(Bursa kalesi)
رتبهء وزارت	rütbe-i vezâret	(vezirlik rütbesi)
وادیء ضلالت	vâdi-i dalâlet	(sapıklık vadisi)
کشتیء نوح	Keşti-i Nûh	(Nuh gemisi)
والیء ولایت	vâli-i vilâyet(vilayet vadisi)	

3. İzafet ye’si (ی) ile: Birinci kelimenin (muzaf)ın son harfi vav veya elif-i memdude (uzun elif) ise tamlama için araya izafet ye’si getirilir.

اوردوی همایون	ordu-yı hümayun (padişahin ordusu)	
اهوی دشت	ahû-yı deşt	(çölün ceylanı)
دریای سیاه	deryâ-yı siyah	(kara deniz)
وزاری عظام	vüzera-yı izam	(büyük vezirler)

DİKKAT 1: با pa (ayak), câ (yer) gibi kelimelerin پای pay, جای cay şekli olduğundan tamlama durumunda bu tür kelimeler, sou elifle biten kelimeler değil, ye ile biten kelimeler olarak kabul edilirler.

پای درخت	pây-ı diraht	(ağaç ayağı)
بوی گل	bûy-ı gül	(gülün kokusu)
جای اقامت	rûy-ı ikamet	(oturma yeri)

DİKKAT 2: İzafet ye'si ile yapılan tamlamaların derya-ı siyah şeklinde veya ordu-yu hümayun yazılmaması gerekir. Türkçe ses uyumu kuralına uygun okurken ordu-yı demek yerine ordu-yu şeklinde telaffuz ederiz. Ancak yazıda ordu-yı şeklinde yazılmalıdır. Aynı şekilde umur-u devlet değil, umur-ı devlet yazarız.

ELİF-İ MAKSURE (KISA ELİF)

Arapça asıllı kelimelerde kelime sonunda bulunan bazı ‘‘ى’’ ye’ler ‘‘ı’’ veya ‘‘i’’ sesi değil ‘‘a’’ sesi verirler. Bu a, kısa bir a sesidir. Bu şekilde ye yazıldığı halde ‘‘a’’ sesi veren ye’lere elif-i maksure denir. Başlıca şu kelimelerde şu kelimelerde görülür.

عيسى	‘İsâ	معنى	ma‘nâ
دعوى	da‘vâ	شورى	şurâ
كبرى	kübrâ	فتوى	fetvâ
موسى	Musâ	مصطفى	mustafâ

ELİF-İ MEMDUDE (UZUN ELİF)

Arapça asıllı bazı kelimelerin sonunda bulunan bazı elifler normalden daha uzun bir â sesi verirler. Bu şekilde kelime sonunda yer alan eliflere elif-i memdude denir. Arapçada bu eliflerden sonra yer alan hemze Osmanlı Türkçesinde düşer.

جفاء	cefâ	بقاء	bekâ
صفاء	sefâ	امراء	ümerâ
ثناء	senâ	التجاء	ilticâ
بناء	binâ	ادباء	üdebâ

HEMZENİN YAZILIŞI

1. Hemze başta ise elif üzerinde yazılır.

أسف	esef
ألم	elem
أمر	emir
أدب	edeb
أثر	eser

2. Ortada bulunduğunda:

a. Bir önceki harfin herkesi üstün ise elif üzerinde yazılır.

تأديب	te’dib
مأمور	me’mur
تأسف	te’essüf
تأخير	te’hir
تأسيس	te’sis

b. Bir önceki harfin herkesi ötre ise vav üzerinde yazılır.

مؤمن	mü’min
مؤرخ	mü’errih (mü’verrih)
مؤخر	mu’ahhar
مؤكد	mu’akked
مؤلف	mü’ellif

3. Sonda bulunduğu zaman: Bir önceki harfin herkesine göre elif, ye veya sükunsuz olarak yazılır.

منشأ	menşe’
مبدأ	mebde’
ملجأ	melce’
شىء	şey’
قارىء	kârî’